

Schöner Alfréd Égszínkéék és bíborvörös

Megnyitó Miriam Neiger-Fleischmann budapesti kiállításán

*Miriam Neiger-Fleischmann, izraeli költő, festőművész
Komáromban született, 1 éves kora óta Jeruzsálemben él.*

Vajon milyen távolságra van Komárom Jeruzsálemtől?

Több ezer kilométer légvonalban.

És lélekben?

És érzelmekben?

Mondjátok, milyen messze van Komárom Jeruzsálemtől?

Jeruzsálemben egy esztendőn keresztül éltem.
Komáromban nagyon sokszor tanítottam.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A Duna két partján elterülő városban, melynek egykor Klapka György volt a „fővezére”, nem is olyan régen egy holokauszt-megemlékezésen beszélhettem a soá traumájáról.

A helyszín a komáromi temető volt.

Belépve a sírkertbe, baloldalon egy lapidárium vonzotta magára a tekintetet. Egymásra boruló, úgymond egymást átölelő, magányos sírkövek ezek. Közös bennük az ősi héber nyelv komoly áhítata, a kegyelet emlékének kőbe vésett méltósága.

Sírkövek, sírok nélkül.

A magányos, egymásra támaszkodó sírkövek úgy tűntek a nyári esőben, mintha könnyük hullana alá.

Siratták a múltat és siratták a kelet-középeurópai jelent.

Egy nehezen, szövegében alig olvasható kicsinyke kődarab most itt Miriam Neiger-Fleischmann kiállításán történelmi tanúként van jelen.

Az első terem szemközti falán hatalmas, 3x4 méteres textil kompozíció vonza magára a figyelmet. Centrumában az e házból is jól ismert Herzl-portré. Körülötte szívek és szemek ölelkeznek. Érzékeltetve – az alkotás felső sávjában

megörökített – örök értékű üzenetet, az izraeli himnusz jól ismert mondatát: „*Ajin leCion cofijá – Cionra vesd a tekinteted!*”

Szemléletesen tükrözi az újjáépülő Jeruzsálemet, az arannyal övezett – Jerusalam sel Zahav – az arany színnel, az estét is váró Jeruzsálemet.

E városban alkot Miriam, miközben műtermet tart fent Komáromban is. Most *ott* alkot éppen, őrizve Kelet-Közép-Európa ellentmondásos heroizmusát.

Komáromból is „látja” Jeruzsálemet. Az ő Jeruzsálemét, a háromezer esztendő fővárost, a három monoteista vallás szent helyét.

Miriam élénk tárja a mindennapok urbanisztikai robbanását.

Politikai villongásait.

Vallási sokszínűségét.

Néha feloldhatatlannak tűnő feszültségeit.

Elringató bölcsességét.

A világ különböző tájáról odaérkezők fohászát és áhítatát, múltját, jelenét és jövőjét, lüktetését, ezer és egy színét, tanulását, tanítását, hívogató, olykor csábító báját.

Művészünk világlátott ember. Kompozícióit számtalan kiállításon csodálhatták meg a látogatók.

Az itteni tárlaton persze – elsősorban – nem a figurativitás a jellemző. Felülnézetből, sztratoszféri magasságokból tekint a Városra, és a koloritok megannyi díszével, a játékosan futó vonalak kavalkádjával gondolatokat ébreszt, és érzelmekre apellál. Asszociációkra késztet.

Voltál már ott?

Átélted-e már Jeruzsálem egyedi, intellektuális vonzerejét, a bibliai kultúra megannyi örökét, a későbbi korok történelmi tanulságát, s az utóbbi évtizedek valós robbantásait?

A Becealel Akadémiát végzett és nagy izraeli, és más országokbeli tárlatokon és állandó kiállításokon szereplő művész vallja, hogy alkotásaiban az *életről*, az *ősökről* kíván beszélni, s a zsidó lét formáiról. Ahogy ő fogalmaz: a magyar-zsidó azonosságtudatról.

Nem véletlen, hogy doktori értekezésének témája is Avigdor Hameiri, a 20. századi szépirodalom kimagasló személyisége.

Neiger-Fleischmann művészetét a *t'chelet*, azaz az égszínkéék és az *argaman*, a bíborvörös szín és annak árnyalatai uralják. A bársony anyagának használata a régi tóratakarók vagy tóraruhák emlékét idézi.

A budapesti kiállítást úgy álmodta meg, hogy a művészetek multifunkcionalitását állítja mondanójának szolgálatába.

Egy döbbenetes fotó egyik ősének sírjáról, sírkövéről való. Mellette monumentális táblákon héber, magyar és angol nyelvű változatban, Izrael egyik legnagyobb modern költőjének, Jehuda Amihainak varázslatos verse, melynek címe hé-

berül: *P'cacat hazman hajehudit, A zsidó időbomba.*

Hadd idézzek Schein Gábor műfordításában néhány sort e költeményből:

„Az asztalomon egy kő,
ámen van rávésvé. Zsidó temetők
összetört sírköveiből egy darab,
100 ezerből egy túlélő.”

Egy gondolat erejéig hadd szóljak a kiállítás integráns részeként értékelhető film-montázs aktualitásáról, hiszen a kockákon Miriam gyermeke, a film rendezője a múlt történelmét, a család *historia domus*-át és a költőnő, a festőművész ars poétikáját elegyíti ringató harmóniába.

Peremiczky Szilvia a művésznő munkásságát méltató tanulmányában, amely a *Színek és éve (zrede)k* címet viseli, egy babitsi idézetet választ mottójául. Szabadjon e klasszikus sorokat idézni, s e sorokkal megköszönni a jelenlévők megtisztelő figyelmét.

Babits *A vihar* című művében így ír:

„Mindenik embernek a lelkében dal van,
És a saját lelkét hallja minden dalban,
És akinek szép a lelkében az ének,
Az hallja a mások énekét is szépnek”

Hölgyeim és Uraim!

Hitem szerint Miriam Neiger-Fleischmann szavait szépnek, művészetét kreatívnek, gondolatébresztőnek és élményt teremtőnek találjuk. A lelkében szunnyadó dal illő rezonanciával szólal meg itt, abban a házban, annak a háznak a helyén, ahol a modern kor prófétája, Herzl Tivadar született.

Budapest, 2010. március 25.

Peremiczky Szilvia Színek és éve(zrede)k*

Miriam Neiger-Fleischmann művészete

*Mindenik embernek a lelkében dal van,
és a saját lelkét hallja minden dalban.
És akinek szép a lelkében az ének,
az hallja a mások énekét is szépnek.*
(Babits: *A vihar, Az ifjú király dala*)

Egy művész a saját, világról alkotott képzetét önti szavakba, hangokba vagy képekbe, és műveit útjára bocsátva rábízta a közönségre, hogy az milyen dalt ért ki belőle. Miriam Neiger-Fleischmann képeinek meleg, élénk színei még az első pillantásra pesszimistább festményeken is derűt, meseszerűséget és álomszerű hangulatot ébresztenek. A káosz és az emberi lélek legmélyebb bugyraiban is ott bujkál a játékosság. Miriam Neiger-Fleischmann mítoszt idéző ősi tudatalattija nem a görög sorstragédiákban és a görög mitológiában rejtőző pogány, mágikus világ, hanem olyan labirintus, amelyből van kiút, van remény.

Mi váltja ki ezt a derűt? A kiállított képek többsége Jeruzsálemről szőtt látomás, és ez máris segít az egyik választ megfogalmazni. A zsidó történelem és kultúra legősibb, újra és újra visszatérő témája a száműzetés-vágyódás-visszatérés örök körforgása, száműzetés Jeruzsálemből és a kis Jeruzsálemekből – Toledóból, Granadából, Vilniusból –, az irántuk érzett vágyódás és a visszatérés. Miriam Neiger-Fleischmann életútja szimbolizálja ezt a körforgást, amely Komáromból indult, elérkezett a vágyott Jeruzsálembé, de újra és újra visszatér Közép-Európába, a magyar kulturális közegbe. Az itthon és az otthon között ingázva, elmosódik a távolság, ahogyan a felszálló repülőgépről nézve is elhomályosulnak a kontúrok. Lehet ez a festészet más, mint nonfiguratív? Lehet más egy olyan festő munkássága, mint színek és évek játéka, évezredek vágyódását megfogalmazó álomszerű látomások sorozata, aki ilyen perspektívából látja a világot? Termé-

szetesen lehet, de ez a látásmód szinte természetnek tekinthető. A távolságból vágyott és márdátávlattól látott Jeruzsálem fények és színek, álmok és képzetek sorozata, amelyekből időről időre felbukkan a reális város képe a maga elmosódottságában.

Ez az elmosódottság egyszer s mind meseszerűvé is teszi a képeket. A mesékben nincs lehetetlen, a távolság egy hétmérföldes csizmával legyőzhető, a vágyakat varázslattal életre lehet keltetni. Talán ez a mesei látásmód is megmagyarázza a derűt és a játékosságot, és segít a sötét víziók elosztatásában, segít rendet rakni abban a sötét káoszban, amelyről Ariel Hirschfeld, a művész munkásságának ismerője így ír:

Neiger-Fleischmann a káosz kifejezéséhez tér vissza újra és újra, az élet több aspektusával kapcsolatban is. Már korai műveiből is kiténik, hogy magával a káoszszal akar szembenézni, anélkül, hogy olyan képeket adna dilemmáira válaszul, melyek a káoszt kívülről, mesterkéltlen mutatják meg.¹

Ezt a káoszt a mese segítségével tudja rendezni és megsemmisíteni, miként a mesék a varázsf formulák segítségével. Hiszen a mesében minden lehetséges, a mesében a Jó és a Szépség győzedelmeskedhet, a vágyak valóra válhatnak. A zord determináltságtól gyakran terhes mítoszokkal szemben a mesék inkább az álmok életre keltésében segítenek. Miriam Neiger-Fleischmann számára a kelet-európai zsidó folklór derűs, életteli világa szolgálhat példaként, az a világ, ami Chagall egyes képein is megjelenik, a valószerűtlen álmok, a háztetőkön hegedülő mesebeli hegedűsök színes világa.

„Álmok, álmok, színes álmok, bolondos játékai a képzeletnek”.² – idézhetnénk a novellista szavait a festmények színjátékait nézve. Miriam Neiger-Fleischmann, a költő azonban újabb meglepetéssel tud szolgálni. Mintha két különböző

művészegyéniség alkotásait látnánk, olvasnánk. A festő tobzódik a színekben, az álmokban. A költő alig használ színeket. A festő körvonalai elmosódottak, a költőé élesek, pontosak. A festő gazdag és pazarolja a színeket. A költő visszafogott, már-már ökonomikus. Igaz, a költészet eszköze a nyelv, a nyelv pedig sokkal jobban kötődik a fogalmakhoz, mint a festészet. Magyarul

Zalaba Zsuzsa fordításában megjelent verseskötetében a versek expresszionista, néhol impreszionista hangulatvilágát feszes, fegyelmezett mondatokba zárja, és a művész kötetet illusztráló rajzai között is találkozunk figuratív művekkel, pontos, vékony kontúrokkal megrajzolt alakokkal. Úgy tűnik, mintha Miriam Neiger-Fleischmann tényleg száműzött lenne:

*Költő vagyok, kik száműztek a színek földjére.
Szavakat ültettek az ecsetvonások barázdái közé. [...]*

*Festő vagyok, ki száműztek a szavak földjéről.
Őszeszedem a mennyekből lehellő szavakat:
(Száműzetés)⁵*

Vitába kell szállnunk a művésszel: sem a képeken, sem a versekben nem érződik a száműzöttség, mindkettő az otthonosságot közvetíti. Vagy mégsem kell ellentmondanunk? Talán az otthonosság a száműzött, az utazó otthonossága a száműzetésben, az úton? Talán nem az út vége, a visszatérés beteljesülése a fontos, az otthonos a költőnek, hanem az utazás, a vágyódás maga?

*Elindulok fel a hegyekbe,
Egyre szűkülő ösvényen.
Arccal a hegyeknek, melyek a hold felé gyűrődnek,
Hogy feláldozhassák terhüket [...]*

*Az űrben kifeszített két világító égtest között megújul
A Teremtés.
Szétválnak a színnáryalatok. [...]
(Utazás Tel-Avivtól Jeruzsálemig alkony beálltával)⁴*

A vágy, az úton-levés egyszerre homályosítja el a kontúrokat, és egyszerre ad lehetőséget szétválasztásukra. A festő összekeveri a színeket, amiket azután a költő szétválaszt. A festő lefesti álmait, vízióit, érzelmeit, amiket a költő megpróbál megmagyarázni és értelmezni. Ezen a ponton nemcsak egyszerűen feloldódik az ellentmondás, de teljes egységbe olvad, érzelem és értelem, álom és realitás egységébe. Miriam Neiger-Fleischmann Jeruzsáleme egyszerre áll előttünk a maga álombeli és valós, vágyott és elért formájában. Ez a Jeruzsálem-kép az álmok és a vágy színes, mesészerű Jeruzsáleme, a valóság néha a mindennapok és a történelem súlyától terhes, néha felemelő és áldott Jeruzsáleme. Éppen úgy, mint a kiállításon is felidézett, és egyik versében megidézett nagy költőelődé, Jehuda Amichaié.

*Itt Jeruzsálemben „esik az eső pajtásaim arcára”.
Tebetetlenségem sok-sok éve már színiültig telt.
Bűvös erejű szavakat mormolok mindhiába.
(Mexikó, Jeruzsálem)⁵*

Mexikóban az Esőisten kegyéért imádkoznak, amely kegyre Jeruzsálemnek is szüksége lenne. Jehuda Amichai idézett verse a harctér, a front, az elesett katonákra hulló eső kegy nélküli mono-

tónságát közvetíti.⁶ A képeken látható derűvel szemben a költő Neiger-Fleischmann Jeruzsáleme sötétebb és komorabb:

*Nyári éjszaka Jeruzsálemben.
Az égbolton repülő gyökként balad egy búskomor repülőgép,
A dinoszauruszok mutációja.
A mentők fülsiketítő zaja felveri az éjszaka csendjét,
Amint elbúznak a reménytelenül megvilágított úton.*

*A szorongás betölti a raktárakat,
Kifröcskölődnek onnan a szavak,
S széjjelzóródnak az emlékek tavában.
A félelem árad és helyet követel,
Akár a Tejútrendszer.*

(Jelzéseim)⁷

Honnan fakad ez a rosszérzés Jeruzsálemmel kapcsolatban? Csak a félelemből, amit a politikai-vallási feszültség és a terrorizmus fenyegetése vált ki? Vagy miként Amichai Jeruzsálem-verseiben, a város metafizikai-vallási súlyából? Nem járunk messze a valóságtól, ha azt feltételezzük, hogy az utóbbi. A visszatérés, a megérkezés nyomasztó az utazó, a száműzetésben élő költő számára? Vagy inkább az a tudat, hogy a Jeruzsálembe érkezés addig nem lehet teljes, amíg metafizikai értelemben nem történik meg, a messiási időszakban, amikor már nem szóródnak széjjel a szavak „az emlékek tavában”? A magyar olvasó számára az Ady-féle „minden egész eltörött” érzése nagyon is ismerős, a modern ember életérzése. Ahogyan Proust-tól is tudjuk, hogy nemcsak egy idő van, hiszen a külső idő mellett létezik a belső idő, az emlékek ideje. És mindkét érzés ősi ismerőse a zsidó létnek, ahogyan a kabbalisztikus gondolat szerint széttöredezett az edény, amikor lerombolták a Templomot, Jeruzsálemet, és miként ismét Amichai emlékeztet *A zsidó időbombában:*

*Az asztalomon egy kő, „Ámen“ van rávéve. Zsidó temetők
összetört sírköveiből egy darab, százezerekből
egy túlélő. És tudom, hogy e kődarabok
most megtöltik a nagy zsidó időbombát
törmelékkel, szilánkokkal [...]
Bölcsőbb ez a kő, mint a bölcsök valahány köve. Egy össze-
tört sírból való,
mégis teljesebb minden teljességnél.
Tanúság köve, mely tanúskodik arról, ami öröktől fogva van
és lesz örökké, az Ámen és szeretet köve.
Ámen, ámen, adja Isten.⁸*

Ez az örök kétség kíséri végig a zsidó Jeruzsálem-művészetet. A vágy az ideális Jeruzsálem és a valódi iránt, a tudat, hogy az utóbbi elérhető, de ez a beteljesülés nem teljes, az edény csonka marad. A másik kétség Kelet és Nyugat, az otthon és az itthon közötti vergődés kétsége. „A szívem itt van Keleten, én a messzi Nyugaton”⁹ – írja a másik Jehuda, Jehuda Halevi majd’ ezer évvel korábban. A zsidó idő, a belső idő állni látszik, de Halevi soha nem érhetette el Jeruzsálemet, míg Miriam Neiger-Fleischmann Jeruzsálemben éppúgy írhatja verseit, mint Budapesten vagy Komáromban. Ettől lesz ez a dal a költő, a válaszokat kereső írástudó lelkében nyugtalanító és disszonáns, az álmokat megragadó festő lelkében kibékítő és harmonikus. A dal egyszerre szól vágy és beteljesülés, száműzetés és otthonosság, öröm és fájdalom teljességéről.

⁰ Kiállítási katalógus, Magyar Zsidó Múzeum, 2010.

¹ Ariel Hirschfeld, „Miriam Neiger-Fleischmann alkotásai”, in: Miriam Neiger-Fleischmann – 2007, Galéria IX. Budapest, katalógus.

² Gozsdu Elek: *Ének a zenéről*.

³ in: Neiger-Fleischmann, Miriam (2002), *Száműzetés*. Budapest: Ister, 30.

⁴ in: Neiger-Fleischmann, Miriam (2002), *Száműzetés*. Budapest: Ister, 11.

⁵ in: Neiger-Fleischmann, Miriam (2002), *Száműzetés*. Budapest: Ister, 17.

⁶ Eső esik barátaim arcára; / élő barátaim arcára esik, / akik pokróccal takarják be fejüket – / és halott barátaiméra is esik, / akik már többé nem takaróznak. (Csoóri Sándor fordítása, in: Jáoz-Keszt, Itámár (szerk.) (1992), *Dávid tornya. Modern héber költők*. Budapest: Belvárosi, 129.

⁷ in: Neiger-Fleischmann, Miriam (2002), *Száműzetés*. Budapest: Ister, 50.

⁸ Schein Gábor fordítása.

⁹ Kézirat, magyarul eddig nem publikálták. A fordító szíves engedélyével.